

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

<i>Сотула О.С.</i> ПРОБАЦІЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УМОВНО-ДОСТРОКОВО ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ.....	49
<i>Туляков В.О.</i> УКРАЇНСЬКЕ МАЙБУТНЄ ПІДНЕСЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ВІД АПРОКСИМАЦІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ САНКЦІЙ.....	52
<i>Горбачова І.М.</i> КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА.....	58
<i>Гуртовенко О.Л.</i> УМОВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....	61
<i>Кедик В.П.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ОСНОВНИХ) ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	68
<i>Колодін Д.О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	71
<i>Коломієць Ю.Ю.</i> ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	74
<i>Kuzmin E.E.</i> CHANGING CRIMINAL LEGISLATION DURING A STATE OF EMERGENCY.....	77
<i>Мирошниченко Н.А.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	80
<i>Ободовський О.В.</i> ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ТРИВАЮЧИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ ЇХ ВЧИНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.. ..	82
<i>Павлова Т.О.</i> РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ.....	85
<i>Політова А.С.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕПРОДУКТИВНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	88
<i>Степаненко О.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	92
<i>Timofieieva L.</i> EUROPEAN VALUES AND PRINCIPLES IN THE CRIMINAL LAW POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	94

Павлова Т.О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права, кримінального процесу та
криміналістики Одеського
національного університету імені
І.І. Мечникова,

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року світ стикнувся з найнебезпечнішим викликом та найскладнішими випробуваннями – повномасштабним вторгненням РФ на територію суверенної та незалежної держави – України. Ця подія різним чином відбилася на житті українців, які зштовхнулися з необхідністю перезавантаження свого буття та жити у нових реаліях, і світом, який почав переосмислювати цінність безпеки, дієвість чисельних міжнародних інституцій, власний вклад у світову безпеку та забезпечення миру тощо. Важлива роль у такі складні часи відводиться кримінальному праву та кримінальному законодавству, яке завжди одним з перших реагує на воєнно-політичні та надзвичайні ситуації у державі з метою забезпечення найголовніших цінностей – життя та здоров'я, національної безпеки тощо. Правовим наслідком введення надзвичайного та воєнного стану є посилення кримінальної відповідальності за вчинення певних кримінальних правопорушень, небезпека яких обумовлена впровадженням особливого режиму у державі.

Правове регулювання надзвичайного стану здійснюється на підставі Конституції України, Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 р. № 1550-III (далі – Закону України від 16.03.2000 р. № 1550-III).. Згідно з Законом України від 16.03.2000 р. № 1550-III «Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях: 1) при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня; або 2) при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу» [1, ст. 1].

Правове регулювання воєнного стану здійснюється на підставі Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VII (далі – Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII). Відповідно до Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VII «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі: 1) збройної агресії чи загрози нападу; 2) небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [2, ст. 1].

«Воєнний стан, відповідно до норм національного законодавства, по-перше, надає відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення такої загрози та забезпечення національної безпеки, по-друге, є однією з правових підстав часткового обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також законних інтересів юридичних осіб, що обмежено певним часовим проміжком, який визначається з урахуванням складності ситуації» [3, с. 30].

Особлива роль при впровадженні надзвичайного та воєнного стану належить кримінальному закону, який головним чином посилює кримінальну відповідальність при вказаних видах режимів. Наприклад, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій визнається законодавцем обставиною, що обтяжує покарання (п. 11, ч. 1 ст. 67 КК України).

Із запровадженням з 24.02.2022 р. на території України воєнного стану до Кримінального кодексу України (далі – КК України) було внесено зміни, які свідчать про посилення кримінально-правової репресії, а саме у Загальній частині Кримінального кодексу України було: 1) збільшено максимальний строк позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України) за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111-1 КК України, від десяти до п'ятнадцяти років та заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію (ч. 4 ст. 86 КК України); 2) закріплено, що «давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-2, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу» [4, ч. 5 ст. 49]; 3) передбачено, що «Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-2, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу» [4, ч. 4 ст. 48] тощо.

До Особливої частини Кримінального кодексу України також було внесено зміни, які були здійснені у наступних напрямках: «1) посилення кримінально-правової репресії шляхом криміналізації найнебезпечніших діянь в умовах воєнного стану (ст.ст. 111-1; 111-2; 114-2; 201-2; 435-1; 436-2 КК України); 2) посилення кримінальної відповідальності за вчинення **окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану шляхом запровадження** нової кваліфікуючої ознаки у ряді вже існуючих складів, а саме вчинення певних злочинних дій «в умовах воєнного або надзвичайного стану», наприклад, у ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 191 КК України тощо; 3) посилення деяких санкцій у бік збільшення позбавлення волі як виду покарання, наприклад, за вчинення державної зради (ст. 111 КК України) в умовах воєнного стану та диверсії (ст. 113 КК України) в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна; посилено санкцію у статті 361-1 КК України, відповідно до змін у яку створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут може каратися позбавленням волі на строк до трьох років; підвищено санкцію ст. 432 КК «Мародерство» та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років до десяти років» [3, с. 33-35].

Окремим напрямом змін до норм чинного Кримінального кодексу України у період дії воєнного стану було закріплення нової обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, а саме виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК України).

Щодо судової практики, то з часу проголошення в Україні воєнного стану, найрозповсюдженими видами злочинів стали злочини проти основ національної безпеки. Вже почали виноситися перші вироки. Наприклад, 30.11.2022 р. Харківським судом був винесений вирок за ст. 111 КК України Куп'янському колаборанту Ю. Дмитриєнко, який у червні-липні 2022 р. добровільно співпрацював на окупаційну владу. Так, «за даним слідства, 58-річний мешканець Куп'янська добровільно пішов на співпрацю з російсько-окупаційними військами. Основним завданням зловмисника на новій посаді було відновлення будинків, доріг та іншої зруйнованої окупантами інфраструктури, щоб

приховати сліди вчинених ними злочинів. Вироком суду Ю. Дмитриєнку було призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років [5]. Це перший вирок за численними провадженнями куп'янських колаборантів. І це тільки початок, кожного зрадника буде покарано.

Таким чином, розглянувши визначення надзвичайного та воєнного стану, слід зазначити, що вони мають як схожі ознаки, так і відмінні. **Правовою основою введення** надзвичайного або воєнного стану є Конституція України, відповідний закон, а саме Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III або Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII; Указ Президента України про введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Головною відмінністю між надзвичайним та воєнним станом є те, що надзвичайний стан вводиться в наслідок виникнення будь-яких внутрішніх надзвичайних ситуацій, в той час як об'явлення воєнного стану є наслідком воєнної агресії чи загрози нападу. Особливим завданням кримінального закону в умовах впровадження надзвичайного та воєнного стану є забезпечення за допомогою кримінально-правових засобів охорони об'єктів, визначених у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III станом на 16.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII станом на 29.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу і криміналістики: теорія та сучасна практика : монографія / О. А. Чуваков, Т. О. Павлова, Б. М. Орловський [та ін.] ; за ред. д.ю.н, проф. О. А. Чувакова. – Одеса : Фенікс, 2022. – 328 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. із змінами та доповненнями станом на 06.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. *Перші вирoki колаборантам: засудили директора комунального підприємства з Куп'янська.* URL: <https://dumka.media/ukr/politics/1669905765-stalo-vidomo-koli-vidbudetsya-perenesena-sesiya-harkivskoyi-oblradi>.